

4. ul. E. Plater 1
– budynek dawnej
rejencji

- relief z personifikacjami
sprawiedliwości, mądrości
oraz nowoczesności
na elewacji frontowej

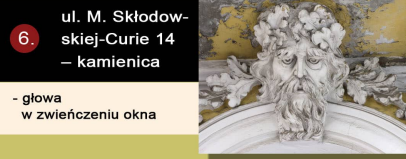
Budowa tego obiektu była największym i najdroższym przedsięwzięciem w Olsztynie początku wieku i trwała równo trzy lata – od 1908 do 1911. Fasada powstałego gmachu została zaopatrzona w bogaty wystrój rzeźbiarski o znaczeniu symbolicznym, oddający powagę instytucji, dla której budynek został wzniesiony. Rzeźby wykonane zostały z piaskowca, wydobyczego z kamieniołomu w Radkowie na Dolnym Śląsku, który w tamtym czasie uchodził za jeden z najlepiej zaplanowanych logistycznie obiektów przemysłowych na ziemiach niemieckich. Tradycja wydobywania piaskowca ciosowego w tamtym miejscu sięga jeszcze XVI wieku i jako materiał budowlany wykorzystany został do budowy lub dekoracji wielu znamiennych budowli: m.in. kościoła św. Elżbiety czy ratusza we Wrocławiu, budynku Collegium Maius Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, katedry i Biblioteki Królewskiej w Berlinie, czy Banku Rzeszy w Monachium. Siedzące kobiety w powłóczystych szatach oraz chłopiec stojący pomiędzy nimi to alegorie, czyli częsty w sztukach plastycznych sposób przedstawiania idei, cech lub innych abstrakcyjnych pojęć za pomocą obrazów. Rodzajem alegorii jest personifikacja, czyli przedstawienie idei jako postaci ludzkich, zaopatrzonej w atrybuty lub emblematy, służące jej rozpoznaniu. Na zdjęciu widoczny tylko fragment bogatej dekoracji tego okazałego budynku. Są to personifikacje sprawiedliwości, mądrości oraz nowoczesności. Jedną z kobiecych postaci trzyma w rękach symboliczny model budynku, który może stanowić podpowiedź rozwiązania tej zagadki. Nato- miast łaciński napis widoczny na wstędze trzymano przez orła był mottem króla Fryderyka Wilhelma I Pruskiego (1688-1740) i w tłumaczeniu oznacza: „Nie ustępuje nawet słońcu”. Autorem modeli do rzeźb na fasadzie tego zabytku był artysta z Charlottenburga – Wilhelm Gieseke.

- reliefy z przedstawieniami czterech żywiołów
na elewacji ratusza

Mamy tu do czynienia z personifikacjami. Atrybuty i symbole przedstawione razem z kobietami wskazują na alegorie czterech żywiołów czyli powietrza, ognia wody i ziemi. To motywy, które są nośnikami głębszych, filozoficznych treści. W naszym kręgu kulturowym każdy z żywiołów miał przypisane określone cechy: ogień i powietrze to pierwiastki męskie i aktywne, a ziemia i woda odzwierciedlały cechy żeńskie i pasywne. Ponadto ogień symbolizuje oczyszczenie, ale także ciepło, światło, wodę to źródło życia, powietrze to nieskończoność i wolność, a ziemia symbolizuje trwałość i oparcie, ale także plodność. Cztery żywioły odzwierciedlają też cztery fazy życia człowieka: dzieciństwo, młodość, wiek dojrzały, starość.

Budynek, na elewacji którego zostały przedstawione tak wieloznaczne symbolicznie motywy musiał więc być ważnym obiektem w życiu lokalnej społeczności. Widoczne na fotografiach płaskorzeźby stanowią tylko część bogatego wystroju tego obiektu. Powstał on w latach 1912-1915, a twórcą podstawowego projektu był Max Boldt, architekt wielu ważnych budowli Olsztyna, pełniący funkcje architekta miejskiego oraz drugiego zastępcy nadburmistrza.

6. ul. M. Skłodowskiej-Curie 14
– kamienica

- głowa
w zwieńczeniu okna

Stylizowane głowy ludzkie chętnie wykorzystywano do dekoracji obramień otworów okiennych, zwykle umieszczając je na osi otworu, w miejscu zwornika w nadprożu. Popularne były zarówno twarze kobiece, męskie, jak i dziecięce. Niekiedy twarze te przybierały groteskowe, niemal zwierzęce rysy, wówczas nazywamy je maskaronami. W olsztyńskich kamienicach pojawia się kilka typów dekoracyjnych głów ludzkich. W kilku przypadkach identyczny motyw wykorzystywany jest w różnych budynkach, co oznacza, że ich twórcy posilowali się popularnymi wówczas wzornikami detali i motywów architektonicznych. Widoczna na fotografii głowa brodatego starca, przybrana wieńcem z liści dębu, stanowi motyw oryginalny i pojawia się tylko w jednej z olsztyńskich kamienic. Na bogato zdobionych elewacjach tej kamienicy możemy odnaleźć jeszcze kilka innych typów twarzy dekoracyjnej, ornamentalnej oprawy.

7. ul. M. Mochackiego 4
– kamieniczka

- relief syrenki na elewacji frontowej

Kolejna zagadka również związana jest z antyczną mitologią. Elewację jednej z olsztyńskich kamienic zdobi wizerunek syreny, czyli pół kobiety - pół ryby. Według greckiego mitu syreny zamieszkiwały Morze Śródziemne i wabiły żeglarzy swym pięknym śpiewem na rafy koralowe, gdzie ich okręty rozbijały się. Początkowo syreny w sztuce przedstawiane były jako ptaki z kobiecą głową, później spopularyzowany został znany do dziś wizerunek syreny. Motyw ten bardzo często wykorzystywany był także w heraldyce. Najbardziej znaną w Polsce kobietą z rybem ogonem jest warszawska syrenka. Olsztyński zabytek, którego ozdoba są nimfy wodne powstał w 1904 roku. Należał do zamożnego olsztyńskiego przedsiębiorcy i kupca Abrahama Brüna, który w tej kamieniczce prowadził także sklep z wyrobami skórzanymi i wókienniczymi. Jak twierdzi Stanisław Piechocki w swojej książce „Olsztyn magiczny”, powołując się na polonika pierwszego właściciela, przedstawienia syren na elewacji tego budynku nie miały żadnego symbolicznego znaczenia i stanowiły jedynie motyw dekoracyjny. Może jednak właściciel kamienicy cehowało zamiłowanie do morskiej tematyki, bo w wystroju tej kamienicy pojawiają się jeszcze stylizowane muszle.

8. ul. Warszawska 41
– kamienica

Wdzięczna postać dziecka najczęściej wykorzystywana była w sztuce w przedstawieniach amorka czy putta. Włoskie słowo putti, oznacza „chłopczyka” lub „dziecko”, a z łaciny „putus” znaczy tyle, co „czysty”. Postać uskrzydłonego, pucołowatego chłopca rozpowszechniona w sztuce renesansu i baroku, chętnie wykorzystywana była także jako motyw dekoracyjny w wystroju architektonicznym. Inspiracją dla tego przedstawienia była starożytna mitologia i postać boga miłości, w antycznej Grecji zwanego Erossem, a w starożytnym Rzymie – Amorem lub Kupidynem, przedstawiane-

go jako uskrzydłonego młodzieńca zaopatrzonego w łuk i strzałę. Dopiero we wczesnym renesansie pojawił się pod postacią nagłego, pucołowatego chłopca, ukazawanego w sztuce z różnymi atrybutami o znaczeniu symbolicznym lub spełniającego funkcję jedynie dekoracyjną. Wizerunki amorków widoczne na zdjęciu ozdabiają fasadę jednej z kamienic przy ul. Warszawskiej. Powstała ona w 1906 r. i należała do znanego olsztyńskiego przedsiębiorcy branży budowlanej - Alberta Dilewskiego, którego firma brała udział w budowie najważniejszych miejskich budowli: nowego ratusza czy gmachu rejencji. Oprócz uskrzydłonych główek chłopca i dziewczynki w innym miejscu fasady tej kamienicy pojawia się jeszcze cała postać skrzydlatego chłopca. Motywy dziecięcych główek spośród możemy również na elewacjach innych olsztyńskich kamienic.

- uskrzydłone
główki putt
na elewacji
frontowej

9. ul. Gronwaldzka 31
– kamienica

- figura św. Józefa Cieśli
w niszy na elewacji

Pelnoplastyczna figura świętego umieszczona w niszy na elewacji jednej z olsztyńskich kamienic mieszkalnych nadal stanowi zagadkę. Wśród olsztyńskich historyków istnieje kilka teorii na temat tego, którego świętego przedstawia. Najbardziej przekonująca jest jednak interpretacja wskazująca na św. Józefa Cieśla. Przemawia za tym imię fundatora Józefa Bauchorowitza, który wznosił kamienicę w 1899 roku, a także topór trzymany przez świętego w lewym ręku, choć z takim atrybutem przedstawiany bywa także św. Maciej. Ślady na rzeźbie wskazują, że mężczyzna trzymał również atrybut w prawym ręku, lecz niestety nie zachował się on do naszych czasów. Poznanie tego drugiego przedmiotu rozwiałyby ostatecznie wątpliwości co do identyfikacji świętego. Figura świętego jest ceramiczna, polichromowana. Podczas prac prowadzonych w 2013 roku konserwatorzy pod grubą warstwą brudu i patyny odkryli oryginalną, piękną kolorystykę szal Józefa: fioletową suknię i brązowo-zielony płaszcz ze złotą lamówką. Malowane były również karnacja, włosy i oczy świętego. Na postumencie rzeźby odnaleziono tabliczkę znamionową wykonawcy figur, pochodzącego z Kolonii.

DETAL

ARCHITEKTONICZNY

- ELEMENTY

FIGURALNE

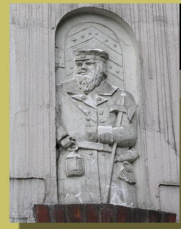

OLSZTYN

DETAL ARCHITEKTONICZNY - ELEMENTY FIGURALNE

Postać ludzka w architekturze wykorzystywana była od już od czasów starożytnych. Pojawia się we wszystkich epokach, szczególną popularność zyskując w tych, w których humanizm był główną inspiracją sztuki, czyli antyku, renesansu i baroku. Całopostaciowe figury mogły stanowić wsparcie dla elementów konstrukcyjnych (np. kariatyda, atlant), zaopatrzone w atrybuty być nośnikiem treści symbolicznych, a stylizowane głowy ludzkie, wzbogacając ornamentykę elewacji.

W detalach olsztyńskiej architektury również możemy odnaleźć liczne przykłady wykorzystania postaci ludzkiej. Czy wiesz, w których budynkach zabytkowych ukryte są te przedstawienia?

1. ul. A. Mickiewicza 27
– kamienica

- relief strażnika na elewacji od strony ul. T. Kościuszki

Figura strażnika ozdabia elewację jednej z najbardziej oryginalnych i rozpoznawalnych olsztyńskich kamienic. Brodaty mężczyzna o srogim spojrzeniu, ukazany na tle zamkniętych drewnianych wrót, w jednym ręku dzierży halabardę, a w drugim niewielką latarenkę. Do pasa przypięty ma róg oraz pęk kluczy. Postać wykonana została techniką reliefu, w tynku cementowo-wapiennym. Oznacza to, że autor rzeźby wykonywał ją odrębnie, pracując bezpośrednio na elewacji, w mokrej zaprawie. Taki sposób wykonywania wystrój elewacji był charakterystyczny dla okresu secesji. Ulica, przy której usytuowana jest kamienica

ze strażnikiem, stanowiła przed I wojną światową granicę zabudowy nowego miasta, dalej na południe rozciągały się już tylko pola. Być może to lokalizacja kamienicy zainspirowała jej fundatora – mistrza mularskiego Antoniego Świerżewskiego, do umieszczenia postaci strażnika na elewacji południowej. Obecnie budynek ozdabia narożnik skrzyżowania dwóch ulic w centrum miasta.

2. Kościół Najświętszego
Serca Pana Jezusa
przy ul. M. Kopernika

- mozaika z przedstawieniem
Chrystusa nad głównym wejściem
do kościoła

Mozaika to technika zdobnicza, polegająca na tworzeniu obrazów z drobnych, wielobarwnych i różnobarwnych elementów, najczęściej szkła, ale także ceramiki lub wielokolorowych kamyczków. Elementy te układane były bezpośrednio na podłożu pokrytym świeżą zaprawą lub na podkładach kartonowych, które następnie przenoszono na ściany, sklepienia lub posadzki. Technika ta znana jest od starożytności, dużą popularność zyskała zwłaszcza w antyku greckim i rzymskim oraz sztuce wczesnochrześcijańskiej, czego najlepszym przykładem są słynne mozaiki z bazyliki św. Witalisa we włoskiej Rawennie.

W Olsztynie jest tylko kilka zabytków, w których ta technika została wykorzystana. Obraz widoczny na zdjęciu jest dziełem wysokiej klasy, o czym świadczy m.in. subtelne cieniowanie, odwzorzone na fałdowaniu szat Chrystusa. Utalentowany twórca mozaiki, malarz z Królewca - P. Gostek, pozostawił swój podpis w prawym dolnym rogu obrazu. Chrystus z gorejącym sercem, symbolem Bożej Miłości, przedstawiony został na złotym tle w ostrołukowym polu, okolonym łacińskim napisem: „Położ mnie jako znak na Twoim sercu”. U podstawy napisu znalazły się greckie litery alfa i omega, w symbolice chrześcijańskiej oznaczające Boga, który jest Początkiem i Końcem.

3. ul. T. Kościuszki 70
- Szkoła
Podstawowa nr 2
(dawna szkoła
ludowa
im. Hindenburga)

- relief z kłęczącym chłopcem

Budynek, na którym znajduje się figura kłęczącego chłopca, reprezentuje już nowoczesny styl w architekturze - modernizm. Okazały gmach zaprojektowany został przez architekta miejskiego Hermana Sauera i miał służyć lokalnej społeczności. W trakcie badań konserwatorskich, prowadzonych w 2010 roku przy elewacjach budynku ustalono, że figura została wykonana z mocnej cementowej zaprawy metodą odlewu z formy. Ustalono także, że elewacje w momencie powstania budynku miały zupełnie inny kolor niż obecnie; ciemnoniebieska, niemal buraczkowa kolorystyka oryginalnego tynku widoczna jest miejscowo tam, gdzie współczesne nawarstwienia farb się wyplukaly.

1. ul. A. Mickiewicza 27
– kamienica

2. Kościół Najświętszego
Serca Pana Jezusa,
przy ul. M. Kopernika

3. ul. T. Kościuszki 70
– Szkoła Podstawowa nr 2

4. ul. E. Plater 1
– dawna rejejnca

5. Pl. Jana Pawła II 1
- Nowy Ratusz

6. ul. M. Skłodowskiej-Curie 14
- kamienica

7. ul. M. Mochackiego 4
– kamienica

8. ul. Warszawska 41
- kamienica

9. ul. Grunwaldzka 31
- kamienica

© Copyright by Urząd Miasta Olsztyna

OPRACOWANIE MERYTORYCZNE: Wydział Kultury i Ochrony Zabytków Urzędu Miasta Olsztyna
PROJEKT GRAFICZNY: STUDIO FORMAL